

MARINUS FLIPSE, 1908-1997

DOOR FRANK LEQUIN*

Marinus Flipse die op 6 april 1997 te Rotterdam overleed, was een all-round muzikant en pianist die ook een partituur zonder blikken of blozen van achter naar voren kon spelen. Hij gaf 54 jaar lang, van 1929 tot 1983, voorzichtig geschat 1500 concerten vrijwel overal ter wereld; alleen in Rusland en China is hij nooit opgetreden.

Marinus werd geboren op 28 augustus 1908 in een bescheiden huisje aan de Kerkstraat nr. 5 in het Zeeuwse dorp Wissenkerke als jongste kind van Cornelis Flipse (1874-1941) en Geertje Kruis (1874-1958). Hij groeide op in een zeer muzikaal nest. Zijn vader, met wie hij zich verbonden voelde, was behalve een gewild kleermaker ook een muzikant in hart en nieren. Hij was organist van de Hervormde kerk en dirigent van het muziekgezelschap 'Apollo'. De Flipses, vader Cornelis, Eduard en Jan - de oudere broers - en Marinus zelf, speelden een toonaangevende muzikale rol in het godsdienstig zwaar op de hand zijnde dorp. In huize Flipse stond echter een goddeloos instrument als een piano. Noord-Beveland was destijds een volledig geïsoleerd eiland in de Zeeuwse archipel. Minstens zes uur was men onderweg, per fiets, boot en trein om van Wissenkerke naar Rotterdam te reizen. Parijs, de stad van de boze verlokking, die zo'n invloedrijke rol in het leven van Marinus zou spelen, leek op een andere planeet te liggen.

Opleiding en begin carrière

Marinus Flipse ontving een veelzijdige en internationale opleiding. Zijn vader en 'broer Eduard' (1896-1973) verzorgden in Wissenkerke de eerste pianolessen en algemene muziekopleiding. Later ging Marinus bij Eduard, die zijn broers opleiding grotendeels financierde, in Rotterdam wonen. Op achttienjarige leeftijd vertrok Marinus naar Parijs en studeerde er twee jaar bij de pianiste Marthe Girod-Niekerk. Vervolgens verbleef hij voor studie in Neuchâtel aan het 'Conservatoire de Musique' onder leiding van Georges Humbert (1870-1936).

Lessen en classe volgden bij de fameuze Franse pianist Alfred

Cortot (1877-1962) aan de door laatstgenoemde in 1919 als tegenhanger van het oerconservatieve Parijse conservatorium opgerichte 'École Normale de Musique'. Aan dit instituut doceerde ook enige weken per jaar de beroemde Jacques Thibaud (1880-1953), die samen met Cortot en Pablo Casals tot en met 1933 het roemruchte pianotrio vormden. Cortot's stijl van spelen bezat in tegenstelling tot de traditionele lichte Franse pianostijl, meer emotionele en fysieke kracht en was meer herscheppend van aard dan de meeste Franse pianisten. Deze stijl van spelen sprak Flipse aan en werd ook via hem aan zijn leerlingen doorgegeven. Ook kreeg Flipse hier zijn aanvullende muziekopleiding bij de componisten Albert Roussel (in 1939 kreeg Flipse een 'eervolle vermelding' bij het concours *Prix Albert Roussel*) en Louis Aubert (1877-1968). Muziektheoretische vakken trokken hem niet aan.

Flipse ontmoette er zijn latere vrouw Marthe Henriod (1908-1991) die aan de 'École' piano studeerde. Zij trouwden op 24 juli 1934 te Lausanne en uit dit huwelijk werden geboren Marie-Louise (1935-1936), Charles-Edouard (1937) en Marie-Gertrude (1946).

Afrondende studie volgde nog aan de Weense Staatsakademie (en classe) bij Emil von Sauer (1862-1942) en individueel bij Paul Weingarten (1886-1948). In Warschau legde hij zich toe op Chopin-spel bij Jozef Turczyński, één van de redacteurs van de nationale Poolse Chopin-editie.

Marinus Flipse's eerste publieke optreden was op zondag 6 januari 1929 in de Rotterdamse Circus-Schouwburg met het pianoconcert van Grieg. Hoewel hij ook voor de oorlog al in andere Europese landen optrad, gaf hij de meeste concerten tot voorjaar 1945 in Nederland, natuurlijk vooral in Rotterdam met het Rotterdams Philharmonisch Orkest (RPhO) o.l.v. Eduard Flipse. Tientallen noviteiten werden door Marinus en Eduard Flipse aan het Rotterdamse publiek voorgesteld. Marinus Flipse was in de jaren 1938-1941 als docent verbonden aan het Amsterdamse Muzieklyceum en in de periode 1942-1944 als hoofdleraar aan de Nieuwe Muziekschool te Zeist.

De Tweede Wereldoorlog

Gedurende de Tweede Wereldoorlog bleven Nederlandse bakkers hun brood bakken. Zij ondervonden daar na mei 1945 geen enkele last van. Maar, zoals al enige tijd bekend, van brood alleen zal

men niet leven en zeker niet in een periode van materiële en geestelijke ontreddeering, wanneer muziek een rustpunt en een zegen kan zijn. Alle Nederlandse, niet-Joodse kunstenaars die in het openbaar wensten op te treden, moesten sinds het najaar van 1942 lid van de zogenoemde Kultuurkamer zijn. Wie dat niet was of niet wenste, mocht niet in het openbaar optreden. Mensen met een onafhankelijke financiële positie en zij die zich konden permitteren armoede te doorstaan, onttrokken zich hieraan. Marinus Flipse behoorde met Willem Andriessen, Cor de Groot, Theo van der Pas en George van Renesse tot de toonaangevende Nederlandse pianisten. Zij kwamen onder het regime van de Rotterdamse muzikale idealist Jan Goverts, die hoofd van de afdeling Muziek van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten was.

Naast de reeds genoemden bleven ook andere muzikale collega's van Marinus Flipse actief: Eduard van Beinum, Margot Flipse-Broeders, Herman Krebbers, Rudolf en Willem Mengelberg, Willem Noske, Léon Orthel, Willem van Otterloo, Willem Pijper, Alexander Voormolen en Louis Zimmerman, om maar enkelen te noemen.

Ook voor Flipse was er een toename van het aantal concerten vooral in Rotterdam maar ook elders in Nederland, te meer daar het reizen door de oorlogsomstandigheden beperkt was. Buitenlandse kunstenaars kwamen er haast niet naar Nederland.

Van omineuze betekenis bleken later een viertal optredens. Ten bate van de Winterhulp speelde Flipse in december 1940 met Willem Noske in Goes en Middelburg. In december 1943 vond een optreden in de Haagse Rolzaal plaats met Herman Krebbers. Maar het meeste werd hem na de oorlog kwalijk genomen zijn matinee voor de muziekminnende Seyss-Inquart, waarvan de tweede helft als Flipse's stil protest geheel was gewijd aan alle 12 Debussy-preludes uit boek II. Goverts regelde bij uitzondering formele toestemming voor het vertolken van zoveel muziek van vijandige Franse bodem. Franse muziek mocht officieel alleen maar in kortdurende brokjes worden uitgevoerd, werken met een langere speelduur waren verboden.

Bij de grote razzia in de Rotterdamse binnenstad op 11 november 1944 werd Flipse ook opgepakt. Hij verliet Rotterdam te voet, overnachtte in de ijsskoude Grote kerk in Gouda en wist met behulp van zijn begaafde duo-partner Netty de Jong en haar vader, die in Huis ter Heide woonden, op 13 november uit de colonne te ontsnappen. Tot de bevrijding dook hij met zijn gezin bij de fami-

31. Marinus Flipse (r) met Jacques Thibaud en diens schoondochter Suzanne Thibaud-Guiart in Izmir (Turkije), 1948.

lie De Jong onder.

De onderduiker Flipse trad in de Rotterdamse Koninginnekerk op 24 maart 1945 voorlopig voor de laatste maal in Nederland als solist op met het RPhO (Saint-Saëns, *Rhapsodie d'Auvergne*).

De musicoloog en destijds muziekredacteur van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* Eduard Reeser (1908) die de activiteiten van de twee Flipses voor en na de oorlog steeds een warm hart toege dragen heeft, trok zich spoedig terug uit de kort na de oorlog opgerichte (ongrondwettelijke) zogenoemde 'Eereraad voor de Muziek'. In Reeser's plaats nam onder anderen de Rotterdamse componist Willem Pijper zitting, die zich ook als lid van de Kultuurkamer had aangemeld. De Flipses, beiden politiek zeer onmondig, hadden zich in binnen- en buitenland steeds ingezet voor Pijpers werk. Onder mede-verantwoordelijkheid van Pijper kregen de Flipses een speelverbod (binnen Nederland) van twee jaar (5 mei 1945 tot 5 mei 1947). Deze daad stond de beide Flipses niet in de weg om Pijpers werk te blijven propageren en Pijpers pianoconcert uit te voeren op Eduard Flipse's afscheidconcert op 3 juni 1965.

Eduard Flipse heeft eerherstel gekregen. Marinus Flipse, die niet

de verantwoording droeg voor een orkest, voor Seyss-Inquart had gespeeld (ook al was hij daartoe via chantage gedwongen) en gedurende de oorlog niet in het buitenland optrad, kreeg geen eerherstel en is tot november 1947 niet in Nederland opgetreden.

Duo met Jacques Thibaud

De Nederlandse regering had Marinus Flipse zijn paspoort laten behouden. Hij was niet gedoemd tot internationale immobiliteit. Aangezien zijn vrouw een Frans-Zwitserse was, is hij naar Zwitserland uitgeweken. Hij had een onderkomen in Lausanne, maar bracht geregeld korte bezoeken aan Brussel en Parijs.

Flipse's vooroorlogse contacten met de Parijse 'École Normale' hebben zijn naoorlogse loopbaan geholpen. Begin december 1946 kwam hij op een huisconcert in Parijs opnieuw in contact met de vitale 66-jarige Jacques Thibaud die op korte termijn een nieuwe klavierpartner nodig had, omdat zijn vroegere pianist, Tasso Janopoulo (1897-1970), die 25 jaar met hem had gereisd, vliegangst had. Flipse leed niet aan vliegangst en een paar bladzijden uit de Franck-vioolsonate waren voldoende om Thibaud te overtuigen dat Marinus Flipse de man was die hij nodig had. Thibaud's spreekwoordelijke vonnis luidde: 'Mon cher Flipso, répétition après le concert'. Sindsdien was Marinus Flipse de exclusieve klavierpartner van de grootste Franse violist.

Op 23 december 1946 vlogen Thibaud en Flipse van Parijs naar New York. Maandenlang gaven zij recitals. Eerst ruim twee maanden in Noord-Amerika en Canada, vervolgens in Zwitserland, Tunis, Algerije, Marokko, Tschechoslowakije en Roemenië. Een uitzonderlijk evenement was op 17 februari 1947 het eerste recital van Thibaud na 15 jaar in de New Yorkse Carnegie Hall. Marinus Flipse werd na een triomfaal succes met een *Stirnkuss* gezegend door Fritz Kreisler en Bruno Walter. Dit was het begin van zo'n 450 concerten die zij samen tot kort voor de dood van Thibaud zouden geven.

Bijna zeven jaar duurde de samenwerking met Thibaud; dat betekende ook dat Marinus Flipse in bijna alle landen behalve de recitals met Thibaud ook zelf solo-recitals gaf en als solist met een orkest optrad.

Flipse luidde zijn terugkeer op de Nederlandse podia in op 30 november 1947 in de Rotterdamse Schouwburg, met het zelden gespeelde maar exotisch-virtuoze vijfde pianoconcert van Saint-Saëns. Hij zou niet meer zo beschikbaar zijn voor het Nederlandse

podium als voorheen.

Hoewel ze instinctief op elkaar ingespeeld waren, verbleef Flipse jaarlijks tenminste één week bij Thibaud thuis in Saint-Jean-de-Luz (Basses-Pyrénées). Daar werden iedere dag van 's-morgens negen uur tot één uur 's-middags de nieuwe recital-programma's doorgenomen.

Tot groot verdriet van Thibaud zegde Flipse zijn medewerking voor een tournee in september en oktober 1953 naar Indo-China en Japan af. Flipse had instinctief een slecht voorgevoel over die reis en liet op korte termijn een grote tournee van 60 concerten in Indonesië organiseren. Jacques Thibaud verongelukte door een navigatiefout van Air France ten zuiden van Barcelonnette in de Franse Alpen op 1 september 1953. Voor Marinus Flipse kwam in één klap een einde aan de unieke vriendschap.

Duo met Henryk Szeryng

In de tien jaar jongere Henryk Szeryng (1918-1988) vond Flipse een waardige violistische opvolger van Thibaud. Szeryng was geen leerling van Thibaud, maar had van hem wel adviezen gekregen en hij vereerde hem. Szeryng behoort zonder twijfel tot de grootste twintigste-eeuwse violisten, maar kan verdere vergelijking met Thibaud als mens niet doorstaan. Op één van de tournees met Thibaud had Flipse hem in Mexico ontmoet. Begin 1953 speelde Szeryng met Eduard Flipse voor de eerste keer in Nederland.

Al snel werd Marinus Flipse Szeryng's exclusieve partner voor de gehele wereld met uitzondering van de Verenigde Staten, waar hij de Amerikaanse Charles Reiner tot partner had. Szeryng en Flipse gaven naar schatting zo'n 200 recitals. Eenmaal maakten zij een tour in 1964 door Australië, tweemaal bezochten zij Japan (1964/1965 en 1967). In 1965, 1967 en 1968 traden zij in het kader van de Salzburger Festspiele op. Het recital van 13 augustus 1968 in het Salzburgse Mozarteum, waarbij ikzelf aanwezig was, werd door Szeryng en Flipse als een topervaring beschouwd. Jaren nadien noemde Szeryng telkens opnieuw deze gebeurtenis als wij elkaar troffen.

Szeryng kon niet tippen aan het gevoel voor humor van Thibaud en Flipse. Hij was een minder warme en sociabele persoon. Ook op hoge leeftijd hoefde Thibaud niet door zijn klavierpartner 'opgejut' te worden. Szeryng echter vaak wel; geen ander kon dat als Marinus Flipse.

Op 14 maart 1973 speelden zij in Lausanne voor het laatst sa-

men. De vriendschap van Szeryng met Flipse bleef nadien onveranderd. Als hij in de Rotterdamse Doelen concerteerde, moest Marinus erbij zijn, ook op de repetitie, anders speelde hij niet. Szeryng zei bij herhaling dat Marinus zijn enige echte vriend was.

Na 1973 trad Flipse nog maar incidenteel op. Op 14 februari 1983 vond zijn laatste optreden plaats in het Larense Rosa Spier-Huis, met zijn dierbare cello-partner Samuel Brill.

Sinds 1973 woonde Marinus Flipse samen met zijn jongere leerlinge Jeannette Takkebos. Het waren ontspannen en gelukkige jaren. Vanaf december 1992 verbleef Marinus op de somatische afdeling van het Rotterdamse verpleeghuis Antonius-Binnenweg. Zijn nieuwe levensgezellin heeft hem daar liefdevol tot zijn dood toe met zorg omringd. Tot het einde is zijn scherpe muzikale instinct intact gebleven.

Flipse's repertoire

Op 14 juni 1951 speelde Flipse in de aula van Museum Boymans alle 24 *Préludes* (Boeken I & II) van Debussy op één avond, waarschijnlijk de eerste keer dat dit op een openbaar podium gebeurde. Wat betreft het solo- en kamermuziek-repertoire kwam Debussy naast Saint-Saëns het frequentst voor. De andere Fransen die hij veel speelde, waren onder anderen Louis Aubert, Fauré, Pierre-Octave Ferroud, Ravel, Roussel, Déodat de Sévéric. Hij zette zich ook in voor het Nederlandse solo-repertoire, onder meer Willem Andriessen, Johan Franco, Kor Kuiler, Marius Monnikendam, Willem Pijper, Bernard van den Sigtenhorst Meyer. Léon Orthel en Alexander Voormolen droegen ieder een solowerk aan Marinus Flipse op. Marinus Flipse had 36 werken voor piano en orkest op zijn repertoire staan. In de periode 1931-1944 presenteerde Marinus met zijn broer en het RPhO in Rotterdam 20 op één uitzondering na twintigste-eeuwse noviteiten. Drie wereldpremières (alle drie aan hem opgedragen pianoconcerten) van Johanna Bordewijk-Roepman (1892-1971), Henk Citroen (1905-1990) en Oscar van Hemel (1892-1981); acht eerste uitvoeringen in Nederland: J.C. Bach, Delius, Igor Markevitch, Milhaud, Poulenc, Roussel, Saint-Saëns en Heitor de Villa-Lobos; negen eerste uitvoeringen in Rotterdam, waaronder Rudolf Mengelberg, Ildebrando Pizzetti, Skrjabin en Strawinsky.

Als vanzelfsprekend was hij thuis in het grote achttiende-, negentiende- en twintigste-eeuwse viool- en cellorepertoire. Hij

beheerste zowel het sonatenwerk als ook 'de kleinere stukjes', waar juist dat repertoire zo rijk aan is.

Marinus Flipse als leermeester

Van oktober 1966 tot voorjaar 1971 studeerde ik eenmaal per week bij Marinus Flipse. Er was direct een muzikale verwantschap. De vele uren in de onvergetelijke sfeer van de voorkamer van de Bergselaan nr. 237b werden gekruid met uitspraken van en amusante anecdoten over Cortot en Thibaud. Flipse was een intelligent psycholoog met grote didactische gaven, zonder zich daar naar buiten toe met woorden over uit te laten. Marinus stelde mij na een paar lessen al voor aan zijn vioolpartner Szeryng, later volgden Arthur Rubinstein, Claudio Arrau en Wilhelm Kempff, die muzikaal en instrumentaal voor ons beiden veel betekenden.

In de zomer van 1969 liet hij mij zonder commentaar een brief van de Directie van de Holland-Amerika Lijn zien waarin hem om aanbeveling werd gevraagd voor klassieke muzikanten voor concerten aan boord van de tiende wereldcruise van het s.s. 'Rotterdam'. Zo gebeurde het dat ik met mijn mede-leerling Hans Oudenaarden deze reis maakte in de eerste vier maanden van 1970. Eind april werd de veilige terugkeer in New York met de 'Meester' gevierd, die daar op tournee was met het RPhO. Omstandigheden buiten mijn toenmalige invloedssfeer leidden tot een einde van het overigens succesvolle pianoduo.

Van Marinus Flipse leerde ik vrijwel alles wat er van een ander aan pianospelen te leren valt. Van iemand anders wilde ik geen les meer hebben. En zo zijn en waren er vele anderen met soortgelijke ervaringen. Een uitstekende leerschool.

Slotopmerkingen

Marinus Flipse was een geboren muzikant die toevallig piano speelde en die in zijn laatste jaren het symfonisch repertoire prefererde boven pianomuziek; hij is zelfs eens als dirigent van een kamerorkest opgetreden. Hij was de enige Nederlandse pianist van wereldfaam en internationaal formaat. Als topbegeleider vormde hij een partnership met twee van de grootste violisten. Tijdens de oorlog en rond 1950 gaf hij veel recitals met de jonge Herman Krebbers. Andere violisten met wie hij incidenteel samspeelde, waren Guila Bustabo, Zino Francescatti, Ida Haendel, Yehudi Menuhin, Theo Olof, Miriam Solovieff. Behalve met Samuel Brill speelde hij af en toe met de cellisten Gaspar Cassadó,

Maurice Gendron, Carel van Leeuwen Boomkamp, Tibor de Machula en Gregor Piatigorski. Met Theo van der Pas vormde hij jarenlang een duo. Ook met Eduard van Beinum en zijn eigen broer Eduard speelde hij werk voor twee piano's.

Met het RPhO onder Eduard Flipse trad hij in de periode 1929-1966 129 maal op. Verder speelde hij met vele andere orkesten onder dirigenten als Ansermet, Van Beinum, Fournet, Haitink, Martinon, Mengelberg, Monteux, Münch, Schuricht, Stokowski.

Als geen andere Nederlandse pianist zette hij zich in voor het twintigste-eeuwse repertoire. Het RPhO dankt vele relaties met buitenlandse solisten en componisten aan Marinus Flipse; de uitvoering van menige interessante noviteit is aan zijn bemiddeling te danken. Het presenteren van een noviteit ervoer Flipse steeds als een aparte bevrediging, het spelen van een Beethoven- of een Liszt-concert beschouwde hij als een gemakkelijk succes. Zijn fenomenaal muzikaal opnemingsvermogen stelde hem in staat in korte tijd nieuwe werken in te studeren. Hij was een vernieuwer van concertprogramma's en bezat een veelzijdiger repertoire als solist en kamermuzikspeler dan zijn andere toonaangevende Nederlandse collega's. In tegenstelling tot menige Nederlandse collega-pianist hoorde je hem niet over zijn handen klagen. Vermoedelijk had hij daar geen tijd voor.

Flipse's concertactiviteit betekende honderden en nog eens honderden concerten. Daarbij zijn nog buiten beschouwing gelaten de talloze malen dat hij assisteerde bij proefspel en de obligatopartijen voor het RPhO, de continuo-clavecimbel-partij in de Mattheus-Passion. Bovendien moeten wij nog vermelden zijn onbezoldigde voorbereidende activiteiten bij de opzienbarende uitvoering van de Achtste Symfonie van Mahler onder leiding van Eduard Flipse in 1954.

Helaas bestaat zijn discografie uit nogal wat haastwerk, de opnamen moesten op een koopje. Opnamen met Thibaud en Szeryng zullen in de nabije toekomst het licht zien.

Officiële erkenning viel Marinus Flipse ten deel. In 1966 ontving hij de Franse onderscheiding Chevalier du mérite culturel et artistique voor zijn verdiensten voor de verbreiding van de twintigste-eeuwse Franse muziek. In 1986 werd hem de Rotterdamse Erasmusspeld uitgereikt en in 1988 ter gelegenheid van zijn 80ste verjaardag werd hij ridder in de orde van Oranje-Nassau. Initiatiefnemers voor een Rotterdams Flipse-Piano-Concours suggereerden

dit naar hem te vernoemen. Zijn reactie: 'Ik ben toch nog niet dood? Ik voel er niets voor.' Zo kwam het dat een pianoconcours naar een dirigent werd vernoemd.

Blijft nog de onvermijdelijke vergelijking en naamsverwarring met 'broer Eduard', waar Marinus zelf levenslang onder geleden heeft. In Nederland was Eduard onmiskenbaar wereldberoemd en stond Marinus in zijn schaduw. Buiten Nederland stond Eduard in de schaduw van zijn jongste en wereldbekende broer. Marinus was meer autonoom en een zelfstandiger persoonlijkheid dan zijn oudste broer. Marinus moest zich overal ter wereld aanpassen en handhaven in de meest bizarre, en zeker niet alleen muzikale, situaties.

Tot het einde van de oorlog behandelde Eduard hem autoritair en werd hij nederig gehouden. De twee broers waren echter in hoge mate tot elkaar veroordeeld. De één kon niet buiten de ander. Marinus was steeds ter beschikking, kon en wilde alles spelen. Daar heeft de naoorlogse zogenoemde zuivering een einde aan gemaakt.

Sindsdien kon Marinus tegen Eduard geregeld 'neen-verkopen'. Niet alleen bij Eduard wekten de wereldwijde reizen met Thibaud jaloezie; een jongere Nederlandse violist zei tegen Marinus: 'Waarom speel je toch met die ouwe man?'

Marinus Flipse leek zeer volgzaam en in staat zich te schikken in de situatie op de thuisbasis: de bovenwoning aan de Bergselaan, het baantje bij het RPhO, de sfeer in het Rotterdamse en Nederlandse muziekleven. Meestal hield Marinus zijn individuele gevoelens en ideeën voor zichzelf. Hij had van nature een charmerende présence op en buiten het podium en was in muzikale zaken zelfverzekerd. De mooie momenten in de concerten met Thibaud en Szeryng vormden het geestelijk vermogen waar hij tot zijn dood toe op teerde. Zijn innerlijke muziekbeleving was een toevluchtsoord voor de muziekloosheid van de wereld.

Als motto voor zijn leven zou kunnen dienen: 'Zwijgen kan niet verbeterd worden'. Toch blijft de drang iets in woorden vast te willen leggen. De as van een onopvallende tovenaer, een bescheiden wereldburger en een onverstoorbaar reiziger is begraven op een fraai hoekplekje op de Algemene Begraafplaats Crooswijk.

*) De auteur heeft een gedocumenteerde biografie over Marinus Flipse in voorbereiding.